

2. Δεύτερον, ὅτι ὅλον τὸ ἀγαθὸν καὶ κακὸν τῶν ἔξω ἐνεργειῶν οὐκ ἤρτηται τῆς θελήσεως· πρὸς γὰρ τὸ εἶναι τι κακὸν καὶ μία στέρησις ἀρκεῖ, πρὸς δὲ τὸ εἶναι ἀπλῶς ἀγαθὸν ὁλόκληρον ἀγαθὸν ζητεῖται· ὅθεν οὐ μόνον κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ τέλους, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ λόγου ἀντίληψιν
6 δεῖ τὰς ἔξωθεν ἐνεργείας ἀπλῶς εἶναι τοιαύτας.

f. 97 3. Τρίτον, ὅτι ἡ αὐτὴ ἐστὶν ἀρετὴ καὶ κακία τῆς τε θελήσεως καὶ τῆς ἔξωθεν ἐνεργείας· ἡ γὰρ τῆς θελήσεως ἐνέργεια ὡς εἶδος ἐστὶ τῆς ἔξωθεν ἐνεργείας· ἐκ δὲ τοῦ εἰδικοῦ καὶ ὑλικοῦ γίνεται ἓν τι.

4. Τέταρτον, ὅτι ἡ ἔξωθεν ἐνέργεια προστίθησι τῇ κακίᾳ ἢ ἀρετῇ
10 τῆς ἐνδοῦ ἐνεργείας. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτ' ἦν, ὁ θέλησιν ἔχων ἀγαθὴν μάτην ἂν περὶ τὸ ἀγαθὸν ἔργον ἐπόνει, ἢ ἀφίστατο τοῦ κακοῦ· τότε δὲ ἐστὶ τελεία ἡ θέλησις, ὅταν παύηται τῆς ἐνεργείας διὰ τὴν τοῦ ποιεῖν ἀδυναμίαν.

5. Πέμπτον, ὅτι τὰ ἐπακολουθοῦντα οὐκ ἀμείβει τὴν ἐνέργειαν, οἷον εἰ τις δοῖη ἐλεημοσύνην πένητι, ἢ ἐκεῖνος ἀπεχρήσατο πρὸς τὴν ἀμαρτίαν,
15 οὐδεμία ζημία γίνεται τῷ ἐλεήμονι· ὁμοίως καὶ εἰ τις μακροθύμως ὑπομείνει τὴν ἐπενεχθεῖσαν αὐτῷ ἀδικίαν, οὐ διὰ τοῦτο συγγνώμης ἄξιός ὁ ποιήσας· ἀπλῶς γὰρ τὴν δύναμιν τῆς αἰτίας ἐκ τῶν καθ' αὐτὴν ἀποτελεσμάτων, οὐκ ἐκ τῶν κατὰ συμβεβηκὸς λογιζόμεθα.

6. Ἑκτον, ὅτι ἀδύνατον μίαν ἐνέργειαν τὴν αὐτὴν ἀγαθὴν εἶναι καὶ
20 κακὴν· οὐδὲν γὰρ κωλύει εἶναι τι ἓν, καθόσον ἐστὶν ἓν τινι γένει, καὶ αὐτὸ πολλαπλοῦν, καθόσον ἐφ' ἕτερον ἀνάγεται γένος, ὡσπερ ἡ συνεχῆς ἐπιφάνεια μία μὲν ἐστὶν, ἢ ἐστὶν ἓν τῷ τῆς ποσότητος γένει, πολλαπλὴ δὲ, ἢ ἀνάγεται ἓν τῷ τῆς ποιότητος, εἰ μέρει μὲν λευκῇ, μέρει δὲ μέλαινα εἶη. Ἐν τῷ γένει τοίνυν οὕτω τοῦ ἦθους, ἀδύνατον μίαν ἐνέργειαν ἀγαθὴν
25 τε εἶναι καὶ κακὴν ἡθικῶς· εἰ δὲ ἐστὶ μία ἐνότητι φύσεως, ἀλλ' οὐχ ἐνότητι ἦθους, δύναται καὶ πονηρὰ εἶναι καὶ ἀγαθὴ, οἷον φέρε εἰπεῖν βάδισις μία, τῆς τοῦ βαδίζοντος θελήσεως μεταβληθείσης, ἢ ἐστὶ τοῦ ἦθους ἀρχή, φυσικῶς μία τῷ γένει, ἡθικῶς δὲ πλείους.

30 XXI. — Περὶ τῶν ἐπομένων ταῖς ἀνθρωπίναῖς ἐνεργείαις
καθὸ εἰσὶν ἀγαθαὶ ἢ κακαί.

1. Περὶ τοῦτο πρῶτον δείκνυται ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια, καθόσον
ἐστὶν ἀγαθὴ ἢ πονηρὰ, λόγον ὀρθότητος ἢ ἀμαρτίας ἔχει. Τὸ γὰρ ἀγαθὸν
τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας ἤρτηται ἀρχοειδῶς τοῦ αἰωνίου νόμου, καὶ ἓν
f. 97 τῷ διαφωνεῖν αὐτοῦ τὸ κακὸν αὐτῆς συνίσταται· | τοῦτο δὲ ἀμαρτήματος
λόγον ποιεῖ, ὡς Αὐγουστίνος ἐν τοῖς κατὰ Φαύστου.

2. Δεύτερον, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια, καθὸ ἀγαθὴ ἢ κακὴ, ἐπαινετὴ
ἐστὶν ἢ ψεκτὴ· κατὰ γὰρ τὸν Φιλόσοφον, ἐπαινετὰ εἰσὶ τὰ τῶν ἀρετῶν
ἔργα, καὶ τοῦναντίον αὐτῶν· τὰ δὲ τῆς ἀρετῆς ἔργα, ἀγαθὰ· ἀρετὴ γὰρ, ἢ
40 ἀγαθὸν ποιοῦσα τὸν ἔχοντα καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ ἀγαθὸν ἀποδιδούσα, ἓν

τοῖς ἠθικοῖς ὁ Φιλόσοφος λέγει. Εἰ δὲ τὰ ἐν τοῖς φυσικοῖς ἀμαρτήματα οὐκ ἐπίφογα, ἀλλ' αἱ φυσικαὶ ἐνέργειαι οὐκ εἰσὶν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ φυσικῶς ἐνεργοῦντος διὰ τὸ τὴν φύσιν ἐφ' ἐν ὠρίσθαι, καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἐν αὐτοῖς ἀμαρτήματα οὐκ ἐπάγει ψόγον.

3. Τρίτον, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια διὰ τὴν ἰδίαν ἀρετὴν ἢ πονηρίαν μισθῶν ἐστίν, ἢ τιμωριῶν ἀξία· ἐν γὰρ τῷ τρίτῳ τοῦ Ἡσαίου λέγεται· „Λέγετε τῷ δικαίῳ καλῶς, ὅτι τὸν καρπὸν τῶν εὐρημάτων αὐτοῦ φάγεται. Οὐαὶ τῷ ἀσεβεῖ εἰς τὸ κακόν· ἡ γὰρ ἀνταπόδοσις τῶν χειρῶν αὐτοῦ γενήσεται αὐτῷ“.

4. Τέταρτον, ὅτι καὶ τοιαύτη κρίνεται παρὰ τῷ Θεῷ, ὡς ἐν τῷ ἐσχάτῳ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ λέγεται· „Πάντα τὰ γινόμενα παράξει· Κύριος εἰς κρίσιν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν“· ἡ δὲ κρίσις ἀνταποδόσθαι εἴνεκα γίνεται. Εἰ δὲ ἡ ἀμοιβή ἢ ἡ κόλασις τάξιν σημαίνει ἀντισηκῶσθαι τῆς ἐτέρῃ ἐπενηνεγμένης ὠφελείας ἢ βλάβης, ἐν δὲ τῷ τριακοστῷ πέμπτῳ τοῦ Ἰὼβ λέγεται· „Ἐὰν ἀμάρτης, τί βλάβεις αὐτόν; ἐὰν δὲ καὶ δίκαια ποιήσης, τί αὐτῷ χαρίση“; ἀλλὰ ῥητέον ὅτι, εἰ καὶ μὴ κατὰ τὸν Θεόν, ἀλλὰ τὸ καθ' ἑαυτὸν ἀφαιρεῖ τὸ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ, ἢ δίδωσιν αὐτῷ τῷ τηρεῖν, ἢ μὴ τηρεῖν τὴν ἐξ αὐτοῦ καθεστῶσαν τάξιν. Εἰ δὲ καὶ κινεῖται ὁ ἀνθρώπος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡς ὄργανον, ὥστε μὴ διὰ τοῦτο ἀναιρεῖσθαι τοῦ κινεῖν ἑαυτὸν διὰ τοῦ αὐτεξουσίου, καὶ διὰ τοῦτο αἱ ἰδία ἐνέργειαι τιμῶνται, ἢ κολάζονται ἐκουσίως.

Des passions.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΑΘΩΝ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΓΕΝΙΚΩΤΕΡΟΝ.

XXII. — Πρῶτον περὶ τοῦ ὑποκειμένου αὐτῶν.

26

1. Περὶ τοῦτο πρῶτον δείκνυται, ὅτι ἔστι τι πάθος ἐν τῇ ψυχῇ· τὸ γὰρ πάσχειν λέγεται ἓνα μὲν τρόπον κοινῶς, καθ' ὃ πᾶν τὸ δέχεσθαι πάσχειν ἐστίν, εἰ καὶ μηδὲν τοῦ πράγματος | φθείροιτο, ὡσπερ ἂν εἴ τις λέγοι τὸν f. 98 ἀέρα πάσχειν, ὅταν φωτίζεται· τοῦτο δὲ κυριώτερον τελειοῦσθαι ἂν λέγοιτο ἢ πάσχειν· ἰδίως δέ, ὅταν τι δέχεται μετὰ τῆς τοῦ ἐτέρου ἀποβολῆς, καὶ τοῦτο διχῶς· ἢ γὰρ τὸ μὴ οἰκεῖον ἀποβάλλει, ὡς ὅταν πάσχη ὑγιαζόμενον· ἢ τὸ οἰκεῖον, ὡς ὅταν πάσχη νοσοῦν, καὶ οὗτος ὁ τοῦ πάθους ἰδιαιτέρος τρόπος. Καθ' ἕκαστον δὲ τῶν τριῶν δυνατὸν εἶναι πάθος ἐν τῇ ψυχῇ· κατὰ μὲν γὰρ τὸ δέχεσθαι μόνον, τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ νοεῖν πάσχειν τι λέγεται· τὸ δὲ μετὰ τῆς ἀποβολῆς πάθος κατὰ τὴν σωματικὴν μόνον μεταβολὴν ἐστίν. Ὅθεν τὸ ἰδίως λεγόμενον πάθος κατὰ συμβεβηκός ἐστιν ἐν αὐτῇ, καθόσον δηλονότι τὸ σύνθετον πάσχει, εἰ κἂν τούτῳ διαφορὰ τίς

ἔστιν, ὅτι ἢ ἐπὶ τὸ χειρὸν μεταβολῆ κυριώτερον ἔχει τὸ τοῦ πάθους ὄνομα, ὡσπερ ἢ λύπη κυριώτερον λέγεται πάθος ἢ ἡ χαρά. Εἰ δὲ λέγοιτο, ὅτι τὸ πάσχειν τῆς ὕλης ἐστὶν ἴδιον, ἢ δὲ ψυχῇ οὐκ ἐξ ὕλης, ἀλλ' ἢ ψυχῇ, εἰ καὶ μὴ σύνθετος ἐξ ὕλης, ἀλλ' ἔχει τὸ δυνάμει· τῷ δὲ δυνάμει ὄντι παντὶ προσίκει τὸ πρῶτον σημαίνοντον τοῦ πάθους, οὐ τῇ ὕλῃ μόνον, ὡσπερ τὸ δεύτερον σημαίνοντον ἴδιον τῆς ὕλης ἐστί. Καὶ εἰ λέγοιτο, ὅτι τὸ πάθος κίνησις, ἢ δὲ ψυχῇ οὐ κινεῖται, ἐροῦμεν ὅτι, εἰ καὶ μὴ προσίκει αὐτῇ καθ' αὐτήν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός, ὡς ἐν πρώτῳ τῶν περὶ ψυχῆς εἴρηται. Καὶ εἰ λέγοιτο, ὅτι τὸ πάθος ὁδὸς ἐστὶν ἐπὶ φθοράν, ἐροῦμεν ὅτι τὸ μετὰ τῆς ἐπὶ τῷ χειρὸν μεταβολῆς· τοῦτο δὲ οὐκ ἀρμόζει τῇ ψυχῇ εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός, καθ' αὐτὸ δὲ τῷ συνθέτῳ, ὅτι φθαρτὸν ἐστίν.

2. Δεύτερον, ὅτι τὸ πάθος μᾶλλον ἐστὶν ἐν τῷ ὀρεκτικῷ ἢ τῷ ἀντιληπτικῷ τῆς ψυχῆς· στέρησις γὰρ τίς ἐστίν, ἢ ἐστὶν ἐν δυνάμει ὄντος τινός, αὐτὴ δὲ ἐν ταῖς ἀρχαῖς καὶ τοῖς πρώτοις ὀλίγη εὐρίσκεται· ἐν δὲ τῷ ἀποχωρεῖν τοῦ πρώτου ἐπιτείνεται· ἢ δὲ ἀντιληπτικῇ προτέρα ἐν ψυχῇ τῆς ὀρεκτικῆς.

3. Τρίτον, ὅτι μᾶλλον ἐν τῷ αἰσθητικῷ ὀρεκτικῷ ἢ ἐν τῷ νοερῷ ὀρεκτικῷ. Εἰ δὲ ὁ Διονύσιος λέγει „παθῶν τὰ θεῖα“, ἀλλὰ τὴν περὶ τὰ θεῖα διάθεσιν δι' ἔρωτος λέγει ἄνευ τινός σωματικῆς μεταβολῆς.

²⁰
f. 98^v XXIII. — Περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλων τῶν παθῶν διαφορᾶς.

1. Περὶ τοῦτο πρῶτον δείκνυται, ὅτι οὐ τὰ αὐτὰ πάθη εἰσὶν ἐν τε τῷ θυμικῷ καὶ ἐπιθυμητικῷ· τῶν γὰρ διαφόρων δυνάμεων διάφοροι τῷ εἶδει καὶ αἱ ἐνέργειαι· τὰ δὲ πάθη τῆς αἰσθητικῆς ἐφέσεως κίνησις εἰσὶν· δύο δὲ δυνάμεις, τὸ ἐπιθυμητικὸν καὶ θυμικόν, αὐτὴν διαιροῦσιν· τίνα δὲ εἰσὶν ἑκατέρου πάθη, ἐκ τοῦ ἀντικειμένου ἑκατέρου ληψόμεθα. Ὅσα γὰρ πάθη ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ εἰσὶν ἀπολελυμένως, ἐπεὶ οὕτως ἀντικείμενόν εἰσι τῆς ἐπιθυμητικῆς δυνάμεως, εἰς τὴν ἐπιθυμίαν ἀνήκει, ὡς ἡδονὴ καὶ λύπη. Ὅσα δὲ ἀφορῶσιν εἰς τὸ αἰσθητὸν ἀγαθὸν ἢ κακὸν οὐκ ἀπλῶς, ἀλλὰ κατὰ τὸν λόγον τοῦ δυσχεροῦς, καθόσον ἐστὶ τευκτὸν ἢ φευκτὸν μετὰ τινος δυσχερείας, ἀνήκουσιν εἰς τὸ θυμικόν, οἷον ἢ τόλμη, ὁ φόβος, ἢ ἐλπίς καὶ τὰ τοιαῦτα. Τελευτῶσι μέντοι τὰ τοῦ θυμικοῦ πάθη πάντα πρὸς τὰ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ· τοῖς γὰρ ζώοις ἢ θυμικῇ δέδοται δύναμις, ἵνα ἀναιρῇ τὰ κωλύματα, δι' ὧν τὸ ἐπιθυμητικὸν τοῦ ἀντικειμένου εἴργεται ἢ διὰ τὴν δυσχέρειαν οὐ δεῖ τυχεῖν ἀγαθοῦ, ἢ διὰ τὴν δυσκολίαν οὐ δεῖ ὑπερέχειν κακοῦ.

2. Δεύτερον, ὅτι ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ πάθος, ὃ οὐδέν ἐστὶν ἐναντίον κατ' ἐναντιότητα προσχωρήσεως ἢ ἀποχωρήσεως, ἢ κατ' ἐναντιότητα ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ. Ἡ γὰρ τῆς ὀργῆς κίνησις οὐ δύναται ἔχειν τινὰ κίνησιν ἐναντίαν, ἀλλὰ μόνον ἢ τῆς κινήσεως παῦσις ἀντίκειται ταύτῃ, ὡς φησὶν

¹⁰ ὅτι τὸ sic A

ὁ Φιλόσοφος ἐν τῇ ῥητορικῇ, ὅτι τὸ πράυνεσθαι ἀντίκειται τῷ ὀργίζεσθαι· οὐχ ὡς ἐναντίον ἀλλ' ἀποφατικῶς ἢ στεργητικῶς.

3. Τρίτον, ὅτι δύνανται εἶναι ἐν τινὶ δυνάμει τῆς ψυχῆς πάθη εἶδει διαφέροντα καὶ μὴ ἐναντία, ὡς ὁ ἔρωσ καὶ ἡ εὐφροσύνη ἐν τῷ ἐπιθυμητικῷ, ὧν θάτερον θατέρου αἴτιον.

XXIV. — Περὶ τοῦ ἐν τοῖς πάθεσιν ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ.

1. Περὶ τοῦτο πρῶτον δείκνυται, ὅτι τὸ ἀγαθὸν καὶ κακὸν ἔνεστι τοῖς πάθεσιν τῆς ψυχῆς ἠθικῶς, οὐ καθ' αὐτά· ἀλογα γὰρ οὕτω· ἀλλὰ καθὸ ὑπόκεινται τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ λόγου, ἢ τῆς θελήσεως. Εἰ γὰρ αἱ κινήσεις τῶν μελῶν τῆς αἰσθητικῆς ἐφέσεως, οὐσαι ἀγαθαί, εἰσὶ καὶ κακαὶ ἠθικῶς καθὸ εἰσιν ἐκούσιοι, πολλῷ μᾶλλον τὰ πάθη, καθὸ εἰσιν ἐκούσια ἢ διὰ τὸ τὴν θέλησιν προστάττειν αὐτοῖς, ἢ διὰ τὸ μὴ κωλύειν αὐτά. Εἰ δὲ ἀπὸ τῶν ἀλόγων ζώων ἐνίσταται, καθ' αὐτά μὲν, ὡς εἴρηται, κοινὰ κάκεινοις τὰ πάθη· ἢ δὲ ὁ λόγος αὐτοῖς ἐπιστατεῖ, τῶν ἀνθρώπων ἴδια.

2. Δεύτερον, ὅτι κατὰ μὲν τοὺς Στωϊκοὺς πάντα τὰ πάθη κακὰ εἰσιν· ἐκεῖνοι γὰρ οὐ διεκρίνον μεταξὺ τῆς αἰσθήσεως καὶ τοῦ νοῦ, καὶ ἀκολουθῶσ οὐδὲ μεταξὺ τῆς νοεράς καὶ αἰσθητικῆς ἐφέσεως. Οἱ δὲ Περπατητικοὶ πάσας τὰς κινήσεις τῆς αἰσθητικῆς ἐφέσεως πάθη καλοῦσιν· ὁθεν καὶ ἀγαθὰ ταῦτα νομίζουσιν ὑπὸ τοῦ λόγου ῥυθμιζόμενα, κακὰ δὲ παρὰ τὸν ῥυθμὸν ὄντα τοῦ λόγου.

3. Τρίτον, ὅτι οὐκ αἰεὶ τὸ πάθος ἐλαττοῖ τὸ τῆς ἠθικῆς ἐνεργείας ἀγαθόν· οὐ γὰρ αἰεὶ προηγουμένως ἔχει τὸ πάθος πρὸς τὴν κρίσιν τοῦ λόγου, οὐ ἤρτηται τὸ ἠθικὸν ἀγαθόν, ἀλλὰ καὶ ἐπομένως, ἢ κατὰ μετάδοσιν τῆς κινήσεως τοῦ ταπεινοτέρου τῆς ψυχῆς μέρους ἐπομένως τῇ τοῦ ὑψηλοτέρου, καὶ οὕτω τὸ ἐν τῷ πάθει ἀγαθὸν τεκμήριον τῆς κατὰ τὴν θέλησιν ἐπιτάσεως· ἢ κατὰ αἵρεσιν, ὡς ὅταν τις αἰρήται διακείσθαι πάθει τινί, ἵνα προθυμότερον ἐνεργῇ, συνεργούσης τῆς αἰσθητικῆς ἐφέσεως, καὶ οὕτω τὸ τῆς ψυχῆς πάθος προστίθῃσι τῷ τῆς ἐνεργείας ἀγαθῷ,

XXV. — Περὶ τῆς τάξεως τῶν τοῦ ἐπιθυμητικοῦ καὶ θυμικοῦ πρὸς ἄλληλα.

1. Περὶ τοῦτο πρῶτον δείκνυται, ὅτι τὰ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ πάθη πρότερα τῶν τοῦ θυμικοῦ· τὸ γὰρ ἀπλῶς ἀγαθὸν πρότερον τοῦ τοιοῦδε· τὰ δὲ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ τοῦ ἀπολελυμένου εἰσιν ἀγαθοῦ· τὰ δὲ τοῦ θυμικοῦ, τοῦ συγκεκριμένου. Εἰ δὲ καὶ δοκεῖ κινεῖν τὸ ἐν τῷ θυμικῷ καὶ ἀφαιροῦν τὸ κωλύον, ὡς εἴρηται πρότερον, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός· ἡμεῖς δὲ περὶ τῆς καθ' αὐτὰ αὐτῶν διαλεγόμεθα τάξεως.

2. Δεύτερον, ὅτι ὁ ἔρωσ πρῶτον τῶν τοῦ ἐπιθυμητικοῦ παθῶν κατὰ τὴν τάξιν· πᾶν γὰρ τὸ ἐπὶ τι σπεῦδον τέλος πρῶτον ἐπιτηδειότατα

f. 99^v ἢ ἀναλογίαν ἐπὶ τὸ τέλος λαμβάνει· | οὐδὲν γὰρ ἐπὶ τὸ τέλος φέρεται μὴ ἀνάλογον ὄν τῷ τέλει, καὶ τότε ἔστιν ὁ ἔρωσ, οὐδὲν ἄλλο ὢν ἢ τὸ ἀρέσκεισθαι τῷ ἀγαθῷ· δεύτερον, κινεῖται ἐπὶ τὸ τέλος, καὶ οὕτως ἔστιν ἡ ἐπιθυμία ἢ ἡ ἔφεσις· τρίτον, ἡρεμεῖ ἐν τῷ τέλει μετὰ τὸ τυχεῖν, καὶ οὕτως ἔστιν ἡδονὴ ἢ εὐφροσύνη. Κατὰ δὲ τὴν τοῦ λογισμοῦ τάξιν, ἀνάπαλιν ἔχουσιν· τὸ γὰρ τὴν ἡδονὴν λογίζεσθαι, τέλος οὔσαν ἀμηγέπη ὡς καὶ τὸ ἀγαθόν, αἴτιον καὶ τῆς ἐπιθυμίας καὶ τοῦ ἔρωτος.

3. Τρίτον, ὅτι ἡ ἐλπίς πρώτη τῶν παθῶν τοῦ θυμικοῦ· ἡ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ παρουσία οὐ ποιεῖ πάθος ἐν τῷ θυμικῷ, ἀλλ' ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἀπουσία καὶ ἡ τοῦ κακοῦ παρουσία. Ὡν μὲν οὖν παθῶν ἀντικείμενον ἔστι τὸ ἀγαθόν, φύσει πρότερα ὢν ἀντικείμενον τὸ κακόν· τοιαῦτα δὲ ἡ ἐλπίς καὶ ἡ ἀπόγνωσις, ὢν ἡ μὲν ἐλπίς κινήσις ἐπὶ τι δυσχερὲς ἀγαθόν, ἡ δὲ, ἀποχώρησις μᾶλλον ἐκ τ' ἀγαθοῦ, καὶ ἔστιν ὡσπερ τι κατὰ συμβεβηκός. Ἦν δὲ λοιπῶν ὁ μὲν φόβος πρότερον τῆς τόλμης, ἀποχώρησις ὢν τοῦ κακοῦ· ἡ δὲ τόλμη πρότερα τῆς ὀργῆς. Ἄνωθεν τοίνυν λέγω, ὅτι ἡ ἐλπίς καὶ ἡ ἀπόγνωσις πρότερον τοῦ φόβου καὶ τῆς τόλμης· ὡς γὰρ ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἔφεσις αἴτιον τοῦ φυλάττεσθαι τὸ κακόν, οὕτω καὶ ἡ ἐλπίς καὶ ἡ ἀπόγνωσις αἰτία τοῦ φόβου καὶ τῆς τόλμης· ἡ μὲν γὰρ τόλμη ἔπεται τῇ ἐλπίδι τῆς νίκης, ὁ δὲ φόβος τῇ ἀπογνώσει τῆς νίκης, ἡ δὲ ὀργὴ τῇ τόλμῃ· οὐδεὶς γὰρ ἀμύνης ἐφ' ἑμμένον ὀργίζεται, εἰ μὴ τολμῶν πρῶτον ἀμύνεσθαι. Ἡ δὲ τάξις τῶν παθῶν πάντων τῇ ὁδῷ τῆς γεννήσεως αὐτῶν αὕτη· πρῶτον, ὁ ἔρωσ καὶ τὸ μῖσος· δεύτερον, ἡ ἐπιθυμία καὶ ἡ φυγὴ· τρίτον, ἡ ἐλπίς καὶ ἡ ἀπόγνωσις· τέταρτον, ὁ φόβος καὶ ἡ τόλμη· πέμπτον, ὀργὴ· ἕκτον καὶ ἔσχατον, ἡ εὐφροσύνη καὶ ἡ λύπη, ἃ ἔπονται πᾶσι τοῖς πάθεσιν.

4. Ἡ δὲ ἐν τοῖς συνδυαζομένοις τάξις δῆλη ἔστιν· ἀρχοειδῆ δὲ εἰσι τέσσαρα· εὐφροσύνη, λύπη, ἐλπίς, καὶ φόβος, ὅτι εἰσι γενικά, λαμβανόμενα κατὰ τὴν τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος διαφορὰν καὶ συμπληρωτικὰ τῶν ἄλλων.

30

f. 100 XXVI. — Περὶ τῶν παθῶν εἰδικώτερον· καὶ πρῶτον περὶ τῶν τοῦ ἐπιθυμητικοῦ. Περὶ τοῦ ἔρωτος καθ' αὐτόν.

1. Περὶ τοῦτο πρῶτον δείκνυται, ὅτι ὁ ἔρωσ ἔστιν ἐν τῷ ἐπιθυμητικῷ, τοῦ Φιλοσόφου λέγοντος αὐτῇ λέξει ἐν δευτέρῳ τῶν τοπικῶν, λέγω δὲ οὐ τὸν λογικὸν ἢ νοερόν.

2. Δεύτερον, ὅτι πάθος, καὶ τοῦτο τοῦ Φιλοσόφου λέγοντος ἐν ὀγδόῳ τῶν ἠθικῶν, εἰ καὶ δύναμις ὑπὸ Διονυσίου καλεῖται, καθόσον ἔστι τῆς κινήσεως ἀρχὴ τῆς ὀρεκτικῆς.

3. Τρίτον, ὅτι διενήνοχεν ἔρωσ, ἀγάπη, τιμία ἀγάπη καὶ φιλία, εἰ καὶ εἰς ταῦτόν ἀντίκρουσι τρόπον τινά· ἡ μὲν γὰρ φιλία ἕξις τίς ἔστιν· ὁ

δὲ ἔρως καὶ ἡ ἀγάπη κατὰ τὸν τῆς ἐνεργείας ἢ τοῦ πάθους τρόπον σημαίνονται, ὁ μὲν ἔρως κοινότερον, ἡ δὲ ἀγάπη εἰδικώτερον· προστίθῃσι γὰρ τὴν ἀίρεσιν προηγουμένην· ὁθεν ἐν τῇ θελήσει μόνον ἐστὶν καὶ τοῖς λογικοῖς μόνοις· ἡ δὲ τιμία ἀγάπη προστίθῃσι τελειότητα ἔρωτος, καθόσον τὸ ἔραστον μεγάλου τιμώμεθα.

4. Τέταρτον, ὅτι ὁ ἔρως διαιρεῖται εἰς τὸν τῆς φιλίας καὶ τῆς ἐπιθυμίας· ἐρώμεν γὰρ τοῦ οἴνου διὰ τὸ ἔναι γλυκύ, ἀλλ' οὐ λέγομεν φιλίαν πρὸς τὸν οἶνον ἔχειν εἰ μὴ καταχρηστικῶς· φίλος γὰρ κυρίως, ὃ τι βουλόμεθα ἀγαθόν· ἐρώμεν δὲ ὃ θέλομεν ἡμῖν.

XXVII. — Περὶ τῆς αἰτίας τοῦ ἔρωτος.

1. Περὶ τοῦτο πρῶτον δείκνυται, ὅτι τὸ ἀγαθὸν μόνον τοῦ ἔρωτος αἴτιον, Ἀύγουστίνου λέγοντος ἐν ὁγδόῳ περὶ Τριάδος. „Οὐκ ἔστι βεβαίως ἔρως εἰ μὴ μόνου τοῦ ἀγαθοῦ. Ἐρᾶται δὲ ποτε καὶ τὸ κακὸν ὑπὸ τῷ λόγῳ τοῦ ἀγαθοῦ, καθὸ δηλονότι τυγχάνον πῆ ἀγαθὸν νοεῖται ὡς ἀπλῶς ἀγαθόν, καὶ οὕτω λέγεται· „Ὁ δὲ ἀγαπῶν τὴν ἀδικίαν μισεῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν“, καθόσον διὰ τῆς ἀδικίας τυγχάνει τινὸς ἀγαθοῦ, ἡδονῆς, ἢ χρημάτων, ἢ τοιούτου τινός.

2. Δεύτερον, ὅτι ἡ γνῶσις αἰτία τοῦ ἔρωτος· κατὰ γὰρ τὸν Ἀύγουστίνον ἐν δεκάτῳ περὶ Τριάδος, οὐδεὶς ἀγαπᾷ δύναται ὃ ἀγνοεῖ. Εἰ δὲ αἱ ἐπιστήμαι ζητοῦνται ἀγνοούμεναι καὶ οὐκ ἐχόμεναι, ἀλλ' οὐ παντελῶς ἀγνοούμεναι· ἀλλὰ προγινωσκόμεναι ἢ κατὰ τι, ἢ καθόλου, ἢ κατὰ τι αὐτῶν ἀποτέλεσμα, ἢ διὰ τοῦ ἀκούειν ἐπαινούμενας· | τὸ δ' οὕτω γινώσκων οὐκ ἔστιν ἔχειν, ἀλλὰ τὸ γινώσκειν τελείως.

3. Τρίτον, ὅτι ἡ ὁμοιότης αἰτία τοῦ ἔρωτος· ἐν γὰρ τῷ Ἐκκλησιαστικῷ λέγεται· „Πᾶν ζῷον ὁμοιον ἑαυτῷ ἀγαπᾷ“.

Ἔτι, ἡ ὁμοιότης διχῶς ἐστὶν ἐν τισιν, ἢ κατ' ἐνέργειαν, ἢ δυνάμει τινὶ καὶ ῥοπῇ. Ἡ μὲν οὖν πρώτη ὁμοιότης ποιεῖ τὸν τῆς φιλίας καὶ τῆς ἀγαθῆς θελήσεως ἔρωτα· διὰ γὰρ τὸ ἔναι τοῖς τρόποις καὶ ἔχειν ὡσπερ ἐν εἶδος οὕτως, ὡσπερ καὶ ἐν εἰσιν ἐν τῷ τῆς ἀνθρωπότητος εἶδει, ἢ ἐν τῷ τῆς λευκότητος τυχεῖν λευκοὶ ὄντες, ἢ τοῦ ἐτέρου διάθεσις ἐπὶ τὸν ἕτερον φέρεται, ὡσπερ εἰς ἐν ἑαυτῷ, καὶ βούλεται αὐτῷ ἀγαθόν ὡς ἑαυτῷ. Ἡ δευτέρα δὲ ποιεῖ τὸν τῆς ἐπιθυμίας, ἢ τῆς ἡδονῆς, ἢ τῆς χρειώδους φιλίας· παντὶ γὰρ τῷ ἐν δυνάμει ὄντι ἔνεστι ἔφεσις τῆς ἰδίας ἐντελεχείας, καὶ ἴδεται ταύτης τυχεῖν, εἰ αἰσθητικόν εἶη, ἢ γνωστικόν. Ἐν δὲ τῷ τῆς ἐπιθυμίας ἔρωτι ὁ ἐρῶν ἑαυτοῦ κυρίως ἐρᾷ, ὃ θέλει καὶ τὸ ἀγαθὸν οὐ ἐπιθυμεῖ· ἕκαστος δὲ μᾶλλον ἑαυτὸν ἀγαπᾷ ἢ ἕτερον, ἑαυτῷ

7 ἐρώμεν: ἐροῦμεν A
26 Eccl. 19, 13

8-9 βουλλόμεθα A

15 πῆ A

16 Ps. 10, 6

μὲν εἰς ὧν τῆ οὐσίᾳ, ἐτέρῳ δὲ ἐν ὁμοιότητι εἶδους τινός, καὶ διὰ τοῦτο εἰ παρὰ τοῦ ὁμοίου ἐν τινι μετοχῇ, εἶδους κωλύοιτο τυχεῖν οὐ ἔρᾳ ἀγαθοῦ, γίνεται τούτῳ μίσητος οὐ καθὼς ὁμοιος, ἀλλὰ καθόσον κωλυτικὸν τοῦ ἰδίου ἀγαθοῦ· καὶ τούτου χάριν οἱ κεραιμῆες ἐρίζουσι πρὸς ἀλλήλους, ὅτι κωλύουσι
 6 ἀλλήλους κερδαίνειν. Καὶ ἐν τοῖς ὑπερηφάνοις εἰσὶν ἐριδες, ὅτι ἀποστεροῦσιν ἀλλήλους τῆς δόξης, ἢ ἐπιθυμοῦσιν. Εἰ δὲ καὶ ὁ Φιλόσοφος λέγει ἐν ἡθικοῖς, ὅτι ἐρώσι τινὲς δι' ἡδονῆν, ἐκείνη πάλιν ἢ ἡδονὴ ἐξ ἐτέρου πρῶσις ἐρωτος· οὐδεὶς γὰρ ἡδέεται εἰ μὴ ἐν τινί τινα τρόπον ἐραστῷ.

10 XXVIII. — Περὶ τῶν τοῦ ἔρωτος ἀποτελεσμάτων.

1. Περὶ τοῦτο πρῶτον δείκνυται, ὅτι ἡ ἐνότης ἐστὶ τοῦ ἔρωτος ἀποτέλεσμα, τοῦ Διονυσίου λέγοντος ἐν τετάρτῳ τοῦ περὶ θεῶν ὀνομάτων, ὅτι πᾶς ἔρως δύναμις ἐστὶν ἐνωτική, εἴτε κατὰ τὸ πρᾶγμα ἢ ἐνότης νοοῖτο, εἴτε κατὰ τὴν διάθεσιν. Ἀλλὰ τῆς μὲν προτέρας αἰτίας ἐστὶ ποιητικῶς
 16 κινεῖ γὰρ πρὸς τὸ ζητεῖν τὴν τοῦ ἐραστοῦ παρουσίαν· τῆς δὲ δευτέρας
 f. 101 εἰδικῶς· ἢ γὰρ τοιαύτη ἡ ἐνότης ἢ ὁ δεσμὸς ὁ ἔρως ἐστίν. Ἐπεὶ δὲ διπλοῦς ὁ ἔρως, ὁ τῆς ἐπιθυμίας καὶ τῆς φιλίας, περὶ ἑκατέρου τοῦτ' ἐστὶν ἀληθές· ὁ τε γὰρ ἐπιθυμῶν τινος ὡς ἐφιέμενος ἐκείνου ἀντιλαμβάνεται ὡς συντελοῦντος εἰς τὸ οἰκεῖον ἀγαθόν, καὶ ὁ φιλῶν βούλεται τῷ φίλῳ
 20 ὡσπερ καὶ ἑαυτῷ· ὅθεν ἀντιλαμβάνηται ἐκείνου ὡς ἄλλου παρ' ἑαυτόν, καθόσον βούλεται ἐκείνῳ ὡσπερ καὶ ἑαυτῷ τὸ ἀγαθόν· κἀντεῦθεν ἐστὶν ὃ λέγεται, τὸν φίλον εἶναι ἄλλον αὐτόν, καὶ ὃ φησὶν Αὐγουστίνος ἐν Ἐξομολογήσειν, ὡς εἰπόντος τινός περὶ τοῦ ἰδίου φίλου, ὡς εἶη τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ἡμισυ.

25 2. Δεύτερον, ὅτι ὁ ἔρως αἰτίας ἐστὶ τῆς εἰς ἀλλήλους περιχωρήσεως. Τὸ γὰρ ἐραστὸν περιέχεται ἐν τῷ ἐρῶντι, καθόσον ἐκπέπηγε τῆ αὐτοῦ διαθήσει· διὰ τὸ ἀρέσκεισθαι ἐκείνῳ· ὁ δὲ ἐρῶν ἐν τῷ ἐρωμένῳ, ἐφόσον ὁ ἐρῶν διώκει τρόπον τινὰ τὸ ἐνδότατον τοῦ ἐραστοῦ· οὐδὲν γὰρ κωλύει διαφόρως εἶναι τι περιέχον καὶ περιεχόμενον, ὡσπερ τὸ γένος περιέχεται
 30 ἐν τῷ εἶδει, καὶ τὸ ἀνάπαλιν.

3. Τρίτον, ὅτι ἔρωτος ἀποτέλεσμα ἢ ἔκστασις· καὶ Διονύσιος, ἐν τῷ περὶ θεῶν ὀνομάτων, ὅτι ὁ ἔρως ἔκστασιν ποιεῖ· καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ Θεὸς διὰ τὸν ἔρωτα ἔκστασιν πέπονθεν.

4. Τέταρτον, ὅτι καὶ ὁ ζῆλος, τοῦ αὐτοῦ Διονυσίου λέγοντος ἐν τῷ
 35 αὐτῷ, ὅτι καλεῖται ζηλωτῆς ὁ Θεὸς διὰ τὸν πολὺν ἔρωτα, ὃν ἔχει πρὸς τὰ ὄντα. Εἰ δὲ λέγοι τις, ὡς ἀντικείμενον τοῦ ἔρωτός ἐστὶ τὸ ἀγαθόν, ὃ ἐστὶ κοινωνικὸν ἑαυτοῦ, ὁ δὲ ζῆλος ἐναντιοῦται τῇ κοινωνίᾳ, ὡς οἱ ἄνδρες ζηλοτυπεῖν λέγονται ὑπὲρ τῶν ἰδίων γυναικῶν, ἃς οὐ βούλονται κοινὰς ἔχειν ἄλλοις, ἀλλ' ἰστέον ὅτι τοῦ ἀγαθοῦ ἐρώμεν, καθόσον ἐστὶν
 40 ἡμῖν μεθεκτόν· ὅθεν πᾶν ὃ τὴν τελειότητα τῆς κοινωνίας ταύτης κωλύει

μισητὸν ἡμῖν γίνεται, καὶ οὕτως ὁ τοῦ ἀγαθοῦ ἔρωσ αἴτιος γίνεται ζήλου. Δι' ἔνδειαν δὲ ἀγαθοῦ, μικρῶν τινων ἀγαθῶν μὴ δυναμένων τελείως ὑπὸ πολλῶν ἅμα μετέχεσθαι, γίνεται ὁ ἔρωσ αἴτιος ζήλου τοῦ φθόνου, οὐ μὴν κυρίως ὁ τῶν δυναμένων τελείως ὑπὸ πολλῶν | μετέχεσθαι· οὐδεὶς f. 101^v γὰρ ἐτέρῳ φθονεῖ τῆς τοῦ ἀληθοῦς γνώσεως, ὅπερ τελείως ὑπὸ πολλῶν ὁ γινώσκεσθαι δύναται, ἀλλ' ἴσως τῆς περὶ τὴν τοιαύτην γνώσιν ὑπεροχῆς, ὅτι ὁ ἔρωσ πάθος ἐστὶ συντηρητικὸν καὶ συνεκτικόν, κατὰ τὸν Διονύσιον ἐν τῷ τετάρτῳ περὶ θεῶν ὀνομάτων. Ἔτι, πάντα ποιεῖ δι' ἔρωτα κατὰ τὸν αὐτὸν ἐν τῷ αὐτῷ, καθόσον ὁ ἔρωσ περιέχει ὑφ' ἑαυτὸν τὸν νοερὸν ἔρωτα, τὸν λογικόν, τὸν ζωώδη καὶ φυσικόν. 10

XXIX. — Περὶ τοῦ μίσους.

1. Περὶ τοῦτο πρῶτον δείκνυται, ὅτι αἴτιον καὶ ἀντικείμενον τοῦ μίσους τὸ κακόν, ἐφ' ὅσον καὶ τοῦ ἔρωτος ἀντικείμενον καὶ αἴτιον τὸ ἀγαθόν.

2. Δεύτερον, ὅτι ὁ ἔρωσ τοῦ μίσους αἴτιος· κατὰ γὰρ τὸν Αὐγουστίνον 16 ἐν τεσσαρακαίδεκάτῳ τῶν περὶ τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ, πᾶσαι αἱ διαθέσεις ἐκ τοῦ ἔρωτος γίνονται· καὶ τὸ μῖσος ἄρα, διάθεσις τις ἐν τῆς ψυχῆς. Εἰ δὲ ὡς ἀντιδιηρημένα δόξειεν ἂν εἶναι ἅμα, ἀλλ' εἰδέναι δεῖ, ὅτι ἐν τοῖς ἀντιδιηρημένοις τὰ μὲν εἰσιν ἅμα φύσει καὶ λόγῳ καὶ πράγματι, ὡς δύο εἶδη ζώου ἢ χρώματος· τὰ δὲ κατὰ μὲν τὸν λόγον ἅμα, θάτερον δὲ θατέρου 20 πρότερον καὶ αἴτιον πράγματι, ὡς ἐν τοῖς εἶδεσι τῶν ἀριθμῶν, τῶν σχημάτων καὶ τῶν κινήσεων· τὰ δὲ οὔτε τῷ λόγῳ, οὔτε τῷ πράγματι ἅμα, ὡς οὐσία καὶ συμβεβηκός· ἢ γὰρ οὐσία πράγματι πρότερον, καὶ αἰτία τοῦ συμβεβηκότος· καὶ τὸ ἐν κατὰ τὸν λόγον πρότερον τῇ οὐσίᾳ ἀποδίδεται. Ἐν τοῖς δευτέροις καὶ ὁ ἔρωσ καὶ τὸ μῖσος ἐστίν. 25

3. Τρίτον, ὅτι ὁ ἔρωσ τοῦ μίσους ἰσχυρότερος, καὶ τὸ ἀγαθὸν τοῦ κακοῦ, καὶ ὡς τὸ αἴτιον τοῦ ἀποτελέσματος, καὶ ὡς τὸ κινούμενον ἐπὶ τὸ τέλος τοῦ κινουμένου ἐπὶ τὰ πρὸς τέλος. Ἡ γὰρ ἀποχώρησις τοῦ κακοῦ, ὁ τοῦ μίσους ἐστίν, ὡς εἰς τέλος τὴν τοῦ ἀγαθοῦ τεῦξιν τάττεται, ὁ τοῦ ἔρωτος ἐστίν. Ἐνίοτε δ' ὅμως ἰσχυρότερον τὸ μῖσος ἢ διὰ τὸ μῖσος μᾶλλον 30 εἶναι τοῦ ἔρωτος αἰσθητόν, ὅτι ἢ τοῦ μισητοῦ μάχη μετὰ μείζονος αἰσθήσεως λαμβάνεται ἢ τὸ οἰκτεῖον τοῦ ἔραστοῦ, ἢ ὅτι τὸ τῷ μείζονι ἀνταποκρινόμενον ἔρωτι μῖσος μᾶλλον κινεῖ τοῦ ἐλάττονος ἔρωτος.

4. Τέταρτον, εἰ δυνατόν τινα ἑαυτὸν μισεῖν· ἐν γὰρ πέμπτῳ τῆς πρὸς Ἐφεσίους φησὶν ὁ Ἀπόστολος· „Οὐδεὶς τὴν ἰδίαν σάρκα | μισεῖ“. Εἰ δὲ f. 102 ἐν τοῖς Ψαλμοῖς λέγεται· „Ὁ ἀγαπῶν τὴν ἀδικίαν μισεῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν“, τοῦτο μὲν καὶ πρότερον λέγεται καὶ νῦν δὲ λέγειν δεῖ, ὅτι οὐδεὶς

30 ἰσχυρότερος τοῦ μίσους A, distraction évidente
35 Eph. 5, 29 36 Ps. 10, 6

33 μισεῖ A, distraction

βούλεται ἢ ποιεῖ ἑαυτῷ κακὸν εἰ μὴ κατὰ τὸν λόγον τοῦ ἀγαθοῦ. Καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ἀποκτινύντων ἑαυτοὺς αὐτὸ τὸ ἀποθνήσκειν κατὰ τινὰ τοῦ ἀγαθοῦ λόγον νοεῖται, καθόσον ἐστὶ τέλος ἀθλιότητός τινος ἢ ὀδύνης.

5. Πέμπτον, ὅτι οὐ δυνατόν τινὰ μισεῖν τὴν ἀλήθειαν, τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος ἐν τετάρτῳ τῆς πρὸς Γαλάτας· „Ἐχθρὸς ὑμῖν γέγονα τὸ ἀληθὲς ὑμῖν λέγων“. Εἰ δὲ τις ἐπιχειροίη ἐκ τῆς ἀγαθοῦ, ὁ ἀδύνατον μισεῖσθαι, ἀντιστρέφον τῷ ὄντι καὶ ἀληθεῖ, καὶ ἐκ τοῦ ἐπίστασθαι, ὁ φύσει ἐφετὸν ὄν, τῶν ἀληθῶν ἐστίν· ἀλλὰ δεῖ λέγειν, ὅτι τὸ γινώσκειν τὴν ἀλήθειαν κατ' ἑαυτὸ μὲν ἐστὶν ἐφετὸν· δεῖ φησὶν Αὐγουστίνος, ὅτι ἀγαπῶσιν αὐτὴν
10 λάμπουσιν· κατὰ συμβεβηκός· δεῖ ἢ τῆς ἀληθείας γνῶσις δύναται εἶναι μισητή, καθόσον ἐπιθυμητὴ· τινὲς δύναται ἐκποδῶν εἶναι.

XXX. — Περὶ ἐπιθυμίας.

1. Περὶ τοῦτο πρῶτον μὲν δεῖκνυται, ὅτι ἡ ἐπιθυμία ἐν μόνῃ τῇ
15 αἰσθητικῇ ὀρέξει ἐστίν. Λέγεται δὲ ποτε ἡ ὄρεξις τῆς σοφίας ἢ τῶν ἄλλων πνευματικῶν ἀγαθῶν ἐπιθυμία ἢ διὰ τινὰ ὁμοιότητα, ἢ διὰ τὴν ἐπίτασιν τῆς ὀρέξεως τοῦ ὑψηλοτέρου μέρους, ὅτι γινομένης ἐξ ἐκείνου μεταδόσεως καὶ ἐπὶ τὴν ταπεινοτέραν ὄρεξιν, τὸν αὐτῆς τρόπον καὶ αὕτη ἐπὶ τὸ πνευματικὸν φέρεται ἀγαθόν, ἐπομένη τῇ ὑψηλοτέρᾳ ὀρέξει, ὅτε δὴ καὶ τὸ
20 σῶμα τοῖς πνευματικοῖς ὑπηρετεῖται, κατ' ἐκεῖνο τῶν Ψαλμῶν· „Ἡ καρδία μου καὶ ἡ σὰρξ μου ἠγαλλιᾶσαντο ἐπὶ Θεὸν ζῶντα“.

2. Δεύτερον, ὅτι τῶν ἐπιθυμιῶν αἱ μὲν εἰσι φυσικαί, αἱ δὲ οὐ, ὡς ὁ Φιλόσοφος τίθησιν ἐν πρώτῳ τῆς ῥητορικῆς.

3. Τρίτον, ὅτι ἡ ἐπιθυμία ἄπειρος, ὡς ὁ Φιλόσοφος ἐν πρώτῳ τῶν
25 πολιτικῶν. Ὅτι τῆς ἐπιθυμίας ἐπ' ἄπειρον οὐσης, καὶ οἱ ἄνθρωποι τῶν ἀπείρων ἐπιθυμοῦσιν, πρῶτος λόγος ἐστὶν ὅτι, τῆς ἐπιθυμίας διπλῆς οὐσης, φυσικῆς καὶ οὐ φυσικῆς, ἡ μὲν φυσικὴ οὐκ ἐστὶν ἄπειρος ἐνεργείᾳ· ἐστὶ
f. 102^v γὰρ τοῦ κατὰ φύσιν καὶ ὁ ἢ φύσις ζητεῖ· ἡ δὲ φύσις αἰεὶ βέβαιόν τι καὶ πεπερασμένον ζητεῖ· ὅθεν ὁ ἄνθρωπος οὐδέποτε ἐπιθυμεῖ ἀπείρου σιτίου
30 ἢ πότου, εἰ μὴ ὡσπερ ἐν τῇ φύσει ἐνδέχεται τὸ ἄπειρον εἶναι κατὰ τὸ ἐφεξῆς· καὶ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ οὕτω λέγοιτο κατὰ διαδοχὴν εἶναι διὰ τὸ τὰ τοιαῦτα σωματικὰ ἀγαθὰ μὴ διαμένειν αἰεὶ, ἀλλ' ἐπιλείπειν, ὡς ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην ὁ Κύριος τῇ Σαμαρείτιδι ἔφη· „Ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν“. Ἡ δὲ μὴ φυσικὴ πατελῶς ἐστὶν ἄπειρος· ἔπεται γὰρ τῷ
35 λόγῳ· τῷ δὲ οἰκείον τὸ ἐπ' ἄπειρον προϊέναι, ὃ συμβαίνει τοῖς χρημάτων ἐπιθυμηταῖς, ὅτι οὐχ ὀρίζουσιν. Ὁ δεύτερος λόγος ἐστὶν ὅτι ἡ μὲν τοῦ τέλους ἐπιθυμία ἄπειρος ἐστὶν, διότι τὸ τέλος καθ' αὐτὸ ἐπιθυμεῖται· ὅθεν ἡ μείζων ὑγεία μᾶλλον ἐπιθυμεῖται· ἡ δὲ τοῦ πρὸς τὸ τέλος πεπέραται.

ὥστε οἱ μὲν ἐν χρήμασι τὸ τέλος τιθέμενοι ἐπ' ἄπειρον ἐπιθυμοῦσιν· οἱ δὲ πρὸς τὴν ἀνάγκην τοῦ βίου ἐπιθυμοῦντες, τῶν ἀρκούντων πρὸς ταύτην, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων.

XXXI. — Περὶ ἡδονῆς.

1. Περὶ τοῦτο πρῶτον δείκνυται, ὅτι ἡ ἡδονὴ πάθος ἐστίν· εἰ γὰρ καὶ λέγεται ἐνέργεια, οὐκ ἔστιν οὐσιώδης ἢ κατηγορία, ἀλλὰ κατ' αἰτίαν διὰ τὸ ἔπεσθαι τῇ ἐνεργείᾳ τὴν ἡδονήν.

2. Δεύτερον, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν χρόνῳ, ὡς ἐν τῷ δεκάτῳ τῶν φυσικῶν φησὶν ὁ Φιλόσοφος, ὅτι ἐν οὐδενὶ χρόνῳ λαμβάνει τις τὴν ἡδονήν. Εἰ δὲ λέγοι τις τὴν ἡδονὴν κίνησιν εἶναι, πᾶσαν δὲ κίνησιν ἐν χρόνῳ, δεῖ λέγειν, ὅτι ἡ κίνησις ἢ ἐντελέχεια τοῦ δυνάμει ὄντος, ἢ τοιοῦτον, ἐν τῷ ἐφεξῆς καὶ ἐν χρόνῳ· ἀλλ' ἡ ἐντελέχεια τοῦ τελείου καὶ ἐνεργείᾳ ὄντος, ὡς τὸ νοεῖν καὶ αἰσθάνεσθαι, ὧν καὶ τὸ ἡδεσθαι, οὐκ ἔστιν ἐν τῷ ἐφεξῆς, οὔτε καθ' αὐτὴν ἐν χρόνῳ.

3. Τρίτον, ὅτι ἕτερον εὐφροσύνη καὶ ἡδονή· εὐφροσύνα· γὰρ λέγονται αἱ ψυχικαὶ ἡδοναί, αἱ σωματικαὶ δὲ, ἡδοναὶ μόνον.

4. Τέταρτον, ὅτι ἡ ἡδονὴ δύναται καὶ ἐν τῇ νοερᾷ ἐφέσει εἶναι, λέγοντος τοῦ Φιλοσόφου ἐν δεκάτῳ τῶν ἠθικῶν, ὅτι κατὰ πᾶσαν αἰσθησιν ἡδονή· ὁμοίως δὲ καὶ τὴν θεωρίαν τοῦ νοῦ.

5. Πέμπτον, ὅτι αἱ ἀσώματοι καὶ νοηταὶ ἡδοναὶ μείζους τῶν αἰσθη-
τῶν καὶ σωματικῶν. Ἐν γὰρ τοῖς Ψαλμοῖς λέγεται· „Ὡς γλυκέα τῷ
λάρυγγί μου τὰ λόγια σου· ὑπὲρ μέλι τῷ στόματί μου“· καὶ ὁ Φιλόσοφος
ἐν τῷ δεκάτῳ τῶν ἠθικῶν· „Μεγίστη ἐστὶν ἡδονὴ ἢ κατὰ τὴν τῆς σοφίας
ἐνέργειαν“. Ἐπονται δὲ οἱ πλείους ταῖς σωματικαῖς διὰ τὸ τὰ σωματικὰ
ἀγαθὰ μᾶλλον καὶ πλείοσιν εἶναι γνῶριμα καὶ διὰ τὸ τοὺς ἀνθρώπους
δεῖσθαι τῶν ἡδονῶν ὡσπερ τινῶν φαρμάκων πρὸς τὰς πολυειδεῖς ὀδύνας
καὶ λύπας, καὶ διὰ τὸ τοὺς πλείους τῶν ἀνθρώπων, μὴ δυναμένους τῶν
ἀσωμάτων ἡδονῶν ἐφικνεῖσθαι, αἷ εἰσὶν ἴδιαι τῶν σπουδαίων, ῥέπειν πρὸς
τὰς σωματικὰς.

6. Ἑκτον, ὅτι μέγιστα τῶν σωματικῶν ἡδονῶν αἱ κατὰ τὴν ἀφῆν, τοῦ Φιλοσόφου τοῦτο οὕτω λέγοντος ἐν τρίτῳ τῶν ἠθικῶν· ἡ δὲ τῆς ὀψευς ἡδονὴ μᾶλλον εὐφροσύνη λέγεται, διότι μᾶλλον ψυχικὴ ἐστὶν ἢ φυσικὴ.

7. Ἑβδόμον, ὅτι ἐνιαὶ ἡδοναὶ εἰσὶ νοσῶδεις καὶ παρὰ φύσιν, οὕτω λέγοντος τοῦ Φιλοσόφου ἐν ἑβδόμῳ τῶν ἠθικῶν. Εἰ γὰρ φύσις ἐν τῷ
ἀνθρώπῳ λέγεται μὲν καὶ ὁ νοῦς καὶ ὁ λόγος, λέγεται δὲ καὶ τὸ ἀντι-
διηρημένον τῷ λόγῳ, τὸ καὶ τοῖς ἄλλοις ζῴοις κοινόν, καθ' ἑκάτερον
φυσικαὶ εἰσὶν ἡδοναί, ἐνθα μὲν τὸ ἡδεσθαι ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς ἀληθείας

καὶ ἐν ταῖς τῶν ἀρετῶν ἐνεργείαις, ἔνθα δὲ τὸ ἐν τοῖς σιτίοις καὶ ποτοῖς πρὸς τὴν τοῦ ἀτόμου συντήρησιν, ἢ ἐν τοῖς ἀφροδισίοις πρὸς τὴν τοῦ εἶδους. Ἀλλὰ διὰ τινὰ ἑκατέρωθεν τῆς φύσεως φθορὰν αἱ παρὰ φύσιν γίνονται ἡδοναί, ὡσπερ διὰ νόσον τοῖς πυρέττουσι τὰ γλυκέα πικρὰ δοκεῖ εἶναι, καὶ τὸ ἀνάπαλιν· τοῖς δὲ κακῶς κεκραμένοις ἡδὺ γῆν ἐσθίειν ἢ ἀνθρακας· ἄλλοι δι' ἔθος ψυχῆς πονηρὸν ἡδοναί ἐσθίοντες ἀνθρώπους, ἢ συγγινόμενοι ζῴοις ἢ ἄρρεσιν, ἅπερ ἄπαυτα οὐκ εἰσὶ κατὰ ἀνθρωπίνην φύσιν. Γίνονται μέντοι ἐν τοῖς ἀτόμοις δι' ἔθος φυσικά πη, ὡς τῷ θερμανθέντι ὕδατι τὸ θερμαίνειν.

8. Ὁγδοον, ὅτι ἡδονῆ, ἡδονῆ, ἐναντία ἐστίν. Τὰ γὰρ κωλύοντα ἀλλήλα ἐν τῷ αὐτῷ γένει ὄντα, ἐναντία εἰσίν· ἀλλὰ τινες τῶν ἡδονῶν ἀλλήλας κωλύουσιν, ὡς ἐν τῷ δεκάτῳ τῶν ἡθικῶν λέγεται· τινὲς ἄρα ἡδοναί εἰσιν ἐναντία. Ἀλλ' οὐδὲ κωλύειν δύο ἀγαθὰ εἶναι ἐναντία ἀλλήλοις, ὡσπερ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν, ὧν τὸ μὲν ἀγαθὸν τῷ πυρί, τὸ δὲ τῷ ὕδατι. Τοῦτο δὲ ἐν τῷ τῆς ἀρετῆς ἀγαθῷ εἶναι ἀδύνατον, ὅτι κατὰ μόνην τὴν πρὸς ἕν τι, τὸν λόγον, οἰκειότητα λαμβάνεται.

XXXII. — Περὶ τῶν αἰτίων τῆς ἡδονῆς.

1. Περὶ τὸ πρῶτον δείκνυται, ὅτι ἴδια καὶ πρώτη αἰτία τῆς ἡδονῆς ἢ ἐνέργεια.

2. Δεύτερον, ὅτι καὶ ἡ κίνησις· τὸ γὰρ κινούμενον, εἰ καὶ μήπω ἔχει τελείως τὸ ἐφ' ὃ κινεῖται, ἄρχεται μέντοι ἔχειν τι ἐκείνου, καὶ διὰ τοῦτο ἐκείνη ἡ κίνησις ἔχει τι ἡδονῆς, ἀτελὲς μέντοι· αἱ γὰρ τελειότεραι τῶν ἡδονῶν ἐν τοῖς ἀκινήτοις τῶν πραγμάτων εἰσίν.

3. Τρίτον, ὅτι ἡ μνήμη καὶ ἡ ἐλπίς· ἐν γὰρ ἐνδεκάτῳ τῆς πρὸς Ῥωμαίους λέγεται· „Τῇ ἐλπίδι χαίροντες“· καὶ ἐν Ψαλμοῖς· „Ἐμνήσθη τὸ Θεοῦ, καὶ εὐφράνθη“.

4. Τέταρτον, ὅτι καὶ ἡ λύπη· ἐν τοῖς Ψαλμοῖς· „Ἐγενήθη τὰ δάκρυά μου ἔμοι ἄρτος ἡμέρας καὶ νυκτός“. Τὸ ἐναντίον κατὰ συμβεβηκὸς αἰτιὸν ἐστὶ τοῦ ἐναντίου, ὡς τὸ ψυχρὸν ἐνίστε θερμαίνει. Ὁμοίως καὶ ἡ λύπη κατὰ συμβεβηκὸς ἡδονῆς αἰτία, καθόσον διαλογιζόμεθα τι ἡδύ.

5. Πέμπτον, ὅτι καὶ αἱ τῶν ἄλλων πράξεις αἰτίαι ἡδονῆς. Ἐν γὰρ τῇ δευτέρᾳ Ἰωάννου εἴρηται· „Ἐχάρην λίαν, ὅτι εὖρον ἐκ τῶν υἱῶν σου περιπατοῦντας ἐν ἀληθείᾳ“. Εἰ δὲ καὶ τὸ συνημμένον ἀγαθὸν αἰτιὸν ἐστὶ τῆς ἡδονῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ ἐτέρου ἐνέργεια συνηφθαί μοι δύναται ἢ διὰ τὸ ἀποτέλεσμα, ἢ διὰ τὴν ὑπόληψιν, ἢ διὰ τινὰ τῆς ψυχῆς διάθεσιν·

6. Ἑκτον, ὅτι καὶ τὸ εὖ ποιεῖν ἕτερον, τριχῶς· τῇ πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα παραθέσει, καθόσον τὸ ἐτέρου ἀγαθὸν ὡς ἡμέτερον νομίζομεν διὰ τὴν τοῦ

ἔρωτος ἔνωσιν· τῇ πρὸς τὸ τέλος παραθέσει, ὃ διενήνοχε τοῦ ἀποτελέσματος· ἐκαῖνο γάρ ἐστι τὸ ἐν ἐτέρῳ γεγονὸς ἀγαθόν, | ὡσπερ ὅταν τις διὰ f. 104 τὸ εὖ ποιεῖν ἄλλον ἐλπίζῃ τεύξεσθαι ἑαυτὸν τινος ἀγαθοῦ ἢ παρὰ Θεοῦ, ἢ παρὰ ἀνθρώπου· ἡ δὲ ἐλπίς εἴρηται αἰτία εἶναι ἡδονῆς τῇ πρὸς τὴν ἀρχὴν παραθέσει, καὶ αὕτη τριττὴ· μία μὲν ἡ τοῦ εὖ ποιεῖν εὐπορία· ὁ ἡδὺ γὰρ δοκεῖ τοῦτο, διότι δι' αὐτοῦ ὁρῶν ἡμῖν ἐγγίνεται τῆς ἀφθονίας τοῦ ἐν ἡμῖν ἀγαθοῦ, οὐ καὶ ἄλλοις δυναμέθα κοινωνεῖν· ἄλλη ἐστὶν ἡ ἕξις ἐπὶ τοῦτο βέπουσα, καθὼ τὸ εὖ ποιεῖν ἐτέρους φυσικόν ἐστὶ τινι· ὅθεν οἱ ἐλεύθεροι ἡδίστα τοῖς ἄλλοις παρέχουσιν· τρίτη, ἡ κινητικὴ, οἷον ὅταν τις κινήται ὑπὸ τινος, ὃν φιλεῖ, πρὸς τὸ εὖ ποιῆσαι ἄλλον· πάντα 10 γὰρ ὅσα ποιούμεν ἢ πάσχομεν τῶν φίλων ἕνεκα ἡδέα εἰσὶν· ὁ γὰρ ἔρωσ ἢ μεγίστη τῆς ἡδονῆς ἀρχή, εἰ καὶ ἡ πρόεσις, ἕμετρος οὖσα, ἐστὶ λυπηρὰ, καθόσον κενοῖ τὸ ἴδιον ἀγαθόν, ἄλλως τέρπουσα ὡς ἐνδεικτικὴ τοῦ ἰδίου ἀγαθοῦ.

7. Ἐβδόμον, ὅτι ἡ ὁμοιότης· αὕτη γὰρ ἀγάπης αἰτία· ὁ δὲ ἔρωσ 15 ἡδονῆς ἐστὶν αἰτιός· καὶ ἡ ὁμοιότης ἄρα.

8. Ὁγδόον, ὅτι ἡ ἐκπληξις, ὡς ὁ Φιλόσοφος φησὶν ἐν ῥητορικῇ, ὅτι τὸ θαυμάζειν αἰτιόν ἐστὶν ἡδονῆς.

XXXIII. — Περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἡδονῆς. 20

1. Περὶ τοῦτο πρῶτον δείκνυται, ὅτι ἡ ἡδονὴ αἰτία ἐστὶ τοῦ πλατυσμοῦ, ὡς ἐν τῷ ἐξηκοστῷ τοῦ Ἡσαίου· „Τότε ὄψει καὶ θαυμάσει καὶ ἐκπλαγήσει, καὶ πλατυνηθήσεται ἡ καρδία σου“· δοκεῖ γὰρ διὰ τῆς ἡδονῆς ὁ ἀνθρώπος ἐν ἑαυτῷ πολλαπλασιάζεσθαι, ὥστε χωρητικώτερον γίνεσθαι.

2. Δεύτερον, ὅτι αἰτία ἐστὶ τοῦ ἐπιθυμεῖν μᾶλλον αὐτῆς ἢ ἀτελῆς· 25 ἡ δὲ τελεία τελείαν ἔχει τὴν ἡρεμίαν, καὶ παύεται τότε ἡ τῆς ἐπιθυμίας κίνησις, ἢ φερομένη ἐπὶ τὸ μήπω παρόν.

3-4. Τρίτον, ὅτι ἐμποδίζει τῇ χρήσει τοῦ λόγου. Ἐν γὰρ ἕκτῳ τῶν ἡθικῶν φησὶν ὁ Φιλόσοφος, ὅτι ἡ ἡδονὴ φθείρει τὸν λογισμὸν τῆς φρονήσεως· ἡ τε γὰρ ἡρεμία τῆς ἐφέσεως ἐν τῷ ἡδεῖ καὶ ἡ κατὰ τὸ σῶμα 30 συνημμένη τῇ ἡδονῇ μεταβολὴ ἐναντιοῦται | τῷ λόγῳ. Ἡ τῇ ἐνεργείᾳ f. 104^v μέντοι γε τοῦ λόγου ἐπομένη τελειοῖ τὴν τοῦ λόγου χρήσιν καὶ βίωνουσιν.

XXXIV. — Περὶ τῆς ἀρετῆς καὶ κακίας τῆς ἡδονῆς.

1. Περὶ ὃ δείκνυται πρῶτον, ὅτι οὐ πάσα ἡδονὴ κακὴ. Ἐν γὰρ τοῖς 36 Ψαλμοῖς λέγεται· „Εὐφράνηθητε ἐπὶ τῷ Κυρίῳ“· πρὸς οὐδὲν δὲ πονηρὸν ἡ Γραφὴ ἐνάγει.

Ἔτι, αἱ ἀπὸ τῆς τοῦ λόγου ἐνεργείας γινόμεναι ἡδοναὶ οὔτε κωλύουσι